

Vždy jsem respektoval lidské osvětí

S **Karlem Plockem** o tom, jak se třikrát narodil, o Carlu Gustavu Jungovi a českých dějinách

Na podzim loňského roku bylo po šestnácti letech dokončeno české vydávání devítisvazkového *Výboru z díla Carla Gustava Junga*. Hlavní zásluhu na tom mají dva muži: nakladatel Tomáš Janeček a odborný redaktor Karel Plocek, nestor českých analytických psychologů. Bělovlasý muž jako by v pokoji plném knih ztělesňoval archetyp moudrého starce...

Kdy poprvé jste se s dílem Carla Gustava Junga setkal?

Bylo to v roce 1961, kdy Jung zemřel. Přešel jsem v tom roce na jaře z psychiatrické léčebny v Kroměříži za bytem do Velké Bíteše, kde vznikla Dětská psychiatrická léčebna. Stal jsem se tam také knihovníkem vznikající ústavní knihovny. Odebírali jsme odborné časopisy a mezi nimi *Československou psychiatrii*. Pokud mne paměť neklame, byla v ní zpráva o Jungově úmrtí a také se v ní referovalo o knize *Vzpomínky, sny, myšlenky C. G. Junga*, které zaznamenala podle Jungova vyprávění Aniela Jaffé. To mne upoutalo.

A dál?

K hlubšímu zájmu o Jungovu analytickou psychologii mne na sklonku šedesátých let přivedlo přátelství s o rok starším kolegou ze studií PhDr. Hugem Širokým. Mé životní dopoledne bylo již na cestě k poledni — a to je ve vnitřním vývoji člověka velmi zásadní obrat. Hugo byl člověk velmi nadaný, všestranně vzdělaný, jazykově mimořádně vybavený, s rozsáhlou orientací v kultuře, zejména v umění, potažmo literatuře, hudbě, ale také filmu a divadle. V padesátých letech, kdy se psychologie zpočátku málem proměnila ve fyziologii vyšší nervové činnosti, šel Hugo svou cestou k opravdové psychologii. Bylo přirozené, že se na této cestě nutně setkal s Freudovou psychoanalýzou, kriticky se s ní postupně vyrovnal a skončil u Junga a jeho analytické psychologie. Napsal o něm informativní učební text a v diagnostické i terapeutické práci klinického psychologa rozvíjel u nás zcela samostatně přínos analytické psychologie. Nebylo mu bohužel dopřáno, aby své dílo dokončil. Za takzvané normalizace musel z fakulty odejít, sítím zostřené cenzury neprošlo ani jeho ojedinělé dílo *Meze a obzory psychoanalýzy*. Krátce nato v létě 1972 tragicky zemřel při dopravní nehodě. V devětatřiceti letech.

Co Vás tehdy na Jungovi zaujalo?

Měl jsem už z gymnaziálního studia poměrně dobrý kulturní, zejména literární rozhled, který jsem získal nikoli

díky pouhému gymnaziálnímu vzdělání, jež bylo samozřejmě poznamenáno dobou, ale především samostudiem. Byl jsem totiž díky důvěře naší češtinářky, profesorky Jiřiny Poustkové, knihovníkem rozsáhlé studentské knihovny prvního českého gymnázia v Brně, které mělo pestrý a bohatý knižní fond. A já byl vášnivým čtenářem už od předškolního věku. Přečetl jsem základní díla naší i světové literatury. Svým osobním vývojem jsem přirozeně tíhl k četbě poměrně náročné poezie a prózy, ale také psychologické a filozofické literatury. Měli jsme tam první vydání sbírek Březinových, ale také Hałasových, Holanových, celého Čapka a tak dále. Vzpomínám, že mne například hluboce zaujaly romány Dostojevského a ruská klasická literatura vůbec. Při studiu psychologie, která v době kultu osobnosti I. P. Pavlova byla naštěstí orientována medicínsky, jsem zase z velké části samostudiem získal filozofickou průpravu, rozhled v biologii a antropologii, solidní znalosti z dějin psychologie. A na počátku sedmdesátých let jsem měl za sebou již poměrně rozmanitou klinickou zkušenost. Tehdy mne zaujal především Jungův obrovský záběr, a to jak historický, tak kulturní, a především jeho schopnost syntézy faktů, které jsem znal a jevil se mi jako nespojité. Ale k proniknutí do hloubky jsem dospíval zvolna. Některé fenomény, s nimiž jsem se setkal například při své práci na odděleních psychóz a které se behaviorálně či úzce biologicky orientovaným psychologům a psychiatrům jevil jako „nesmyslné“, jsem začal chápat později. A některé jsem pochopil dokonce právě až při práci na *Výboru z díla*.

Mělo pro Vás setkání s Jungem také nějaký osobní význam?

Musel bych se rozhovořit o celém svém životě a to je ve zkratce nemožné; můj milý, máte před sebou osmdesátiletého člověka. Když se podívám zpětně, pak v mém zájmu o osobnost a dílo Carla Gustava Junga — podobně jako tomu bylo v případě mých samizdatových překladů Pierra Teilharda de Chardin — jistě hrály roli mé osobnostní zvláštnosti a také události, jimž jsem byl v životě bez svého nejmenšího přičinění vydán. Ty ovlivnily komplementární vztah rozvíjejícího se vědomí k nevědomému základu mé duše. Byl jsem předčasně vědomá bytost a vnímal jsem velmi záhy účastně nejen své užší, ale i širší sociální prostředí, od konce předškolního věku pak zcela nedětsky i dramatické dějinné události konce

Československé republiky a dobu protektorátu. Už jen skutečnost, že jsem se třikrát narodil, byla asi pro můj individuální proces naprosto zásadní. Důsaznost této životní zkušenosti jsem si samozřejmě uvědomoval postupně a tento proces trvá dosud.

Jak to myslíte, třikrát narodil?

Poprvé 4. září 1934 v Říčanech u Brna na čísle 37 jako starší ze dvou dětí v rodině kováře a zemědělce. Podruhé, když jsem na jaře 1935 přežil osteomyelitidu. Můj stav byl tehdy vážný, úmrtnost na „kostižer“, jak se této nemoci lidově říkalo, byla kolem pětadevadesáti procent, v kojeneckém věku asi ještě vyšší. A potřetí jsem se narodil na prahu dospívání v závěru druhé světové války. To už jsem téměř rok dojížděl ze své rodné obce do gymnázia v Brně, kde jsem prožil v pozdním podzimu těžké nálety. Ale to nejhorší mne potkalo za třináctidenních urputných bojů o mou rodnou obec. Nejstarší, selská část obce byla vypálena, naše usedlost v ní také. Žiji díky svému dědečkovi a jednomu neznámému sovětskému vojákovi, kteří stáli v onen osud-

● Už jen skutečnost, že jsem se třikrát narodil, byla asi pro můj individuální proces naprosto zásadní. ●

ný den 1. května 1945 před sklepem u sousedů přede mnou a dostali přímý zásah při výbuchu šrapnelu či miny. Já stál za dědečkem, byl jsem zraněn na hlavě, utrpěl jsem akutrauma na levém uchu a spatřil jsem je po procitnutí oba na místě mrtvé. Během čtrnácti dnů jsem ztratil domov, nejmilovanějšího člověka, ale také některé kamarády a známé, viděl jsem nepopsatelnou spoušť, desítky mrtvých. Vrátil jsem se do školy, byl jsem však duchem zcela nepřítomen. Dnes vím, že se u mne rozvinul reaktivní stav jako odezva na těžké válečné trauma; nyní je označován jako posttraumatická stresová porucha. Její příznaky měly velmi závažný dopad na můj prospěch: při vyvolání ve škole jsem nebyl schopen mluvit, nepamatoval jsem si, nikdo nevěděl, co se se mnou děje. V sekundě jsem propadl z latiny. Rodina byla v těžké situaci, po přestěhování jsme začínali pracně budovat nový domov. Na několik let jsem se ocitl ve velkém vnitřním osamění. Lidská duše má velké sebeléčivé síly, uzdrava se však neobejde bez utpení. Později jsem měl prospěch dobrý, ale vůbec mi na něm nezáleželo.

To je syžet románu; ale řekněte mi, jak tento vývoj podle Vás souvisí s Vaším pozdějším uhranutím Jungem?

Poznal jsem již jako dítě a v dospívání síly lidského nitra, které jsou mocnější než naše já a na ně vázané vědomí. Vnímám skutečnosti, které mí šťastní vrstevníci nevnímali. Proto jsem se v posledních letech gymnázia jistým způsobem samovzdělával, jak už jsem řekl. Pokud jsem později ve svém povolání jako odborný psycholog dosáhl nějakých výsledků, bylo to asi více díky těmto zkušenostem než kvůli teoretickému vzdělání. Jednoduše řečeno: přístup ke skutečnosti nitra byl u mne asi otevřenější, umožnil mi větší sociální autonomii. A tak je tomu asi dodnes. Když se v osmdesátém roce svého života za ním ohlídím, jako bych se díval z vysoké hory na cestu, kterou člověk urazí k jejímu dosažení: vidí teprve všechny zákruty, hrozící scestí, nebezpečná místa, prostě souvztažnost všeho, kam dohlédne. A při tomto vhledu má evidenci nepomíjivosti a smyslu života. A všechna tato témata mi Jung samozřejmě pomohl promýšlet a formulovat.

Překladačský maraton

Čím to, že Jungovo dílo do českého kulturního kontextu pronikalo tak pomalu a obtížně?

I završení náročného projektu vydávání *Výboru z díla* se loni odehrálo vcelku v tichosti...

Příčin obtížné a opožděné recepce analytické psychologie u nás je několik. Některé souvisely s nepříznivými historickými okolnostmi, jako byly totalitní systémy — nacismus a komunismus. Jung rozpoznal poměrně záhy nebezpečí invaze archaických sil kolektivního nevědomí i Goethem geniálně anticipovaného pokušení moci v případě německého národa. Jungovy knihy byly v nacistickém Německu páleny. V systému bolševické, respektive komunistické totality byl zase naprosto nepřijatelný pro svůj pozitivní vztah k náboženství a důraz, který kladl na vnitřní autonomii jednotlivce a rozpoznání rizik zmasovění. Proto nepřekvapuje, že v zemích takzvaného tábora míru a socialismu byl nejdříve překládán v Polsku, kde existovala větší míra duchovní svobody. Vedle toho ovšem existují také specificky české příčiny. Některých si všiml v souvislosti právě s Jungem již F. X. Šalda, jak zmiňují ve své studii publikované v závěru devátého svazku *Výboru z díla*. Další spatřují ve zvláštích české národní mentality, kterou jako Čech rodu moravského nesdílím. Patří k ní převažující extrovertní zaměření a ještě významnější zvláštnost, kterou tak pronikavě vystihl Josef Pekař, když se měl ve dvacátých letech vyjádřit ke smyslu českých dějin. Napsal: „Kdybych měl se o to pokusit, abych sám také přispěl nějakým agitačně výchovným výkladem našich dějin k polepšení Čechů

přítomnosti, řekl bych asi: „Smysl českých dějin je, že Čechové, kdykoli se dopracovali vysoké úrovně svobody a samostatnosti, podvrátili sami obojí v zápětí nedostatkem rozumné umírněnosti — a to jak v oboru života politického, tak duchovního.“ Jeho pronikavost míří bezděčně do hlubokých archetypických vrstev, jež tvoří základy české duchovnosti.

Co tím přesně myslíte?

Archetyp dvou znepřátelených bratří — svatého Václava a Boleslava, který má v lidské historii své předobrazy jdoucí do mytologických hlubin dávnověku. Klade to velké nároky na zvědomění dvojic protikladů, na nichž spočívá psychická energetika. Tam, kde chybí pevné stanovisko a duchovní vyspělost a vyrovnanost, dochází snadno k nerefektovanému přechodu z jedné krajnosti do druhé. Myslím, že to výmluvně ilustruje pohled na naše nejen kulturní dějiny, ale také na náš polistopadový vývoj. Před listopadem 1989 jsem musel ujišťovat některé pracovníky strany, že nehodlám nikam emigrovat, protože jsem pevně zakotven v této zemi, ale obávám se, že oni půjdou tak dlouho na Východ, až se dostanou na Západ. A když nyní pozoruji, v jakém iluzorním světě žijí mnozí současníci, říkám jim: Vy půjdete tak dlouho na Západ, až se zase dostanete na Východ. V tomto ohledu mně byl Jung sympatický jako pevně zakotvený Švýcar a přitom vysloveně noosférický duch.

Jak vznikl nápad vydat v češtině *Výbor z díla Carla Gustava Junga*?

Jung někde říká, že všechno velké začíná v malém. Tak tomu bylo i v tomto případě. Zájem o analytickou psychologii byl patrný již v sedmdesátých a rostl vytrvale v osmdesátých letech, kdy samizdatově kolovaly různě kvalitní, respektive nekvalitní překlady Jungova díla. S listopadem 1989 sice přišla vydavatelská svoboda, ale velká nakladatelství prodělávala takzvanou ekonomickou transformaci. Bylo spíše šťastnou shodou okolností, že v nakladatelství Academia vyšel v roce 1992 náš první překlad Jungových tavistockých přednášek (*Analytická psychologie, její teorie a praxe*) a v roce 1996 kniha citátů z díla C. G. Junga *Člověk a duše*. Na počátku devadesátých let nakladatelství Walter v Brně vystavilo — a po výstavě u nás velkoryse ponechalo! — Jungovy téměř dvacetisvazkové *Sebrané spisy* v originále spolu s devítisvazkovým německojazyčným *Výborem z díla* a další literaturou z oblasti analytické psychologie. Už sám pohled na rozsah a náročnost Jungova díla po stránce odborné a navíc pak překladačské doslova uzemňoval. Pan nakladatel, inženýr Tomáš Janeček, se nakonec

po poradě se mnou a kolegou Ludvíkem Běťákem rozhodl pro skromnější záměr vydat právě *Výbor z díla C. G. Junga*. I tak to byl velký nakladatelský počín, řekl bych skoro donquijotský čin, kterým se nesmazatelně zapsal do našich kulturních dějin.

Jak jste naznačil, jednalo se o velký nakladatelský projekt, jehož se ujalo malé nakladatelství bez větších zkušeností s edičně podobně náročnými tituly. Jste spokojen s výsledkem?

Jako ve všech oborech lidské činnosti i v ediční práci poznáte lidi nikoli podle jejich slov či proklamovaných plánů, nyní často označovaných jako „vize“, ale podle ovoce jejich skutků. Tak tomu bylo i v tomto případě. Nakladatel Janeček se učil doslova za pochodu. V ediční práci si nastavil laťku kvality vysoko a já jsem jej v tomto ohledu od počátku naší spolupráce podpořil jako překladatel i jako odborný redaktor všech svazků. Byl jsem si vědom, že Jungovo dílo představuje trvalou kulturní hodnotu, která u nás bude duchovně „metabolizována“ celá desetiletí. Proto jsem byl náročný k sobě i vůči spolupracovníkům, neboť jsem toho názoru, že čtenář má právo na to, aby hodnotné dílo dostal v dobrém překladu. I na tomto díle, jehož vydání získalo v důsledku ekonomických obtíží nakladatele charakter jakéhosi překladatelského maratonu a neobešlo se zejména z jeho strany bez obětí, se v průběhu času třibili spolupracovníci. Úspěšné, i když opožděné dokončení edice a zejména vernisáž posledního svazku a odezva na ni od osobností, jichž si pro jejich přínos naší kultuře vážím, mne proto naplnily hlubokým uspokojením.

Na jaké největší obtíže jste narazili?

Ponechám stranou zmíněné obtíže ekonomického rázu. V překladatelské rovině šlo o několik aspektů. Protože jsem na díle překladatelsky nepracoval sám, vystala přede mnou jako odborným redaktorem nutnost sjednocování. Nemohl jsem připustit snahy nějak takzvaně „přiblížovat“ autora čtenářům na úkor odbornosti. Stejně tak jsem trval na překladech z originálu, třebaže existuje Jungem autorizovaná anglická verze jeho díla (*Collected Works*). V době, kdy u nás angličtina proniká často až v karikované podobě nemístně do všech oblastí života, jsem trval na vysoké jazykové kultuře mateřštiny, na přesnosti českých jazykových ekvivalentů. Protože se orientuji ve více jazycích, mám možnost srovnávat a jsem si vědom hodnoty mateřštiny. Čeština se vyvíjela v živém kontaktu s latinou, dlouhodobě s němčinou, později s polštinou, ruštinou, francouzštinou. Své bohaté instrumentarium, které rozvíjela po staletí v živém

styku s mnoha jazyky, nabízí překladateli nadále, což vylučuje neodůvodněné terminologické výpůjčky z jiných jazyků. Pro zachycení a popis subjektové skutečnosti má stejně tak kvalitní, i když samozřejmě svébytnou terminologii jako němčina. A ta je v tomto ohledu rozhodně přesnější než angličtina. Jung je po jazykové stránce náročný, protože představuje nejlepší tradice švýcarské vzdělanosti. Sám byl dokonale zběhlý v klasické řečtině, latině, ale též ve francouzštině a angličtině. Jeho znalost relevantní literatury sahala do samých počátků lidské vzdělanosti.

Z většiny textů Sigmunda Freuda je, i co se stylu týče, znát důraz na racionalitu, osvícenskou jasnost a přehlednost — připomíná mi to občas krystalickou mřížku. Jung je oproti tomu považován za temného autora a opět to částečně platí i o formální podobě jeho textů. Klade také Jungův styl velké nároky na překladatele?

Nejsem erudovaný germanista, takže jsem musel od svého počátku při jakýchkoli překladatelských obtížích vyhledat pomoc přátel, kteří tento jazyk ovládali nejen v jeho historickém rozpětí, ale také až do jeho švýcarských zvláštností. Prvním z nich byl můj dlouholetý přítel, sochař, řezbář a restaurátor, ale také vskutku renesanční osobnost Heřman Kotrba, jemuž byla němčina mateřštinou. Z dalších musím zmínit PhDr. Romana Kopřivu, Ph.D. a nakonec PhDr. Doru Uhde-Haverman. Protože Jung využíval hojně zdrojů z antiky a středověku, poskytl mi při řešení problémů překladů citací ze starořečtiny a latiny velmi cennou pomoc můj někdejší učitel a pozdní přítel, klasický filolog PhDr. Antonín Hartmann, CSc., překladatel Tacita, Plútarcha, Prokopia a dalších. Byl současně dobrým znalcem němčiny a dalších evropských jazyků, takže jsem s ním mohl některé obtížné pasáže doslova cizelovat. Překlady Jungových prací vyžadují dobrou orientaci ve světových mytologiích, zejména pak v mytologiích starověku, stejně tak solidní znalosti z dějin filozofie a náboženství, zejména judaismu a křesťanství, ale i náboženství Východu. Bylo nutno řešit překlad do češtiny nepřeložených děl, někdy dosti náročných. Bez nároku na básnickou licenci jsem musel přeložit například některé básně Hölderlinovy. V tomto ohledl mně pomohl přiblížit se co nejvíce autorovi PhDr. Roman Kopřiva, Ph.D.

Pronikl jste díky těm překladům do Jungova díla hlouběji? Co nového jste o něm zjistil?

Překládání je vždycky především službou mediátorskou, což odpovídá mému hlubšímu založení. Ale je také du-

chovním objevováním. Těch objevů jsem učinil několik — například jsem zjistil komplementaritu mezi viděním světa u Junga a Teilharda de Chardin, již jsem jen tušil. A tak mne nepřekvapilo, když jsem v jednom Jungově životopise četl, že jeho dlouholetý přítel u něj na stolku nedlouho před smrtí viděl Teilhardův *Lidský fenomén* a na otázku, zda Jung knihu četl, mu Jung řekl: „Ano, a je to velkolepá kniha.“

Protilék na redukcionismus

Zpřístupňování Jungova díla bylo svým způsobem završeno vydáním jeho *Červené knihy*. Jung sám se o tomto deníku své duchovní přeměny nevyjádřil jednoznačně, co se publikace týče, také dědicové dlouho váhali. Měla, či neměla být *Červená kniha* podle Vás vydána?

Vydání *Červené knihy*, jež bylo také nabídnuto nakladateli Janečkovi, jsem nedoporučoval, a to z více důvodů. O procesu Jungovy konfrontace s nevědomím v době jeho krize po rozchodu s Freudem se náš čtenář může dovědět z jiných zdrojů. Jung o ní ostatně vypráví ve zmíněných *Vzpomínkách, snech, myšlenkách*. Za hlavní argument pro nepublikování jsem pokládal přání samého Junga, který úryvek z těchto zážitků zveřejnil, ale zbytek měl zůstat veřejnosti skryt. Jako psycholog jsem vždy respektoval lidské „osvětí“ a nevlamoval jsem se zásadně nikam, kam jsem nebyl vpuštěn. Výjimku tvořily případy, kdy šlo o děti a jejich ohrožení například pedofilem, incestem a podobně. Současný proces zmasovění člověka se snaží zneužít i jeho privatissima a odstraňování mravních zábran provázené exhibicionismem způsobuje mnohdy závažná traumata, jejichž následky jsou pro jedince i danou kulturu nedozírné. Zapojí-li se do koroze zábran peníze, je jen otázka času, kdy budou prolomeny. Tak se stalo i v tomto případě.

Není však *Červená kniha* cenná ani jako onen dost ojedinelý deník duchovní proměny? Případně jako historický dokument, který odkrývá, nakolik jsou Jungovy koncepce odvozené z toho, jak se děl sám sobě?

Jung sám nepokládal své výtvarné a literární produkce v *Červené knize* za umění. Tyto invazivní obsahy mají samozřejmě při jeho výtvarných a literárních schopnostech a znalostech vysokou úroveň a umožňují vytvořit si představu, jak může probíhat individuální proces mimořádného jedince. Pro odborníka však nepředstavují nějaké novum. Je to jen lidský dokument sui generis. Daleko důležitější je jeho dílo.

Koho z Jungových pokračovatelů považujete Vy sám za inspirativního?

To dosti dobře nedokážu posoudit. Z Jungových přímých žáků už nikdo nežije. Nedávno zesnulý Mario Jacoby, příznivec naší rozvíjející se analytické psychologie, který se s Jungem seznámil jako mladý houslista a stal se později analytickým psychologem, rozvíjel Jungem nikoli vysloveně opomíjené, ale dosud málo propracované vývojové období raného dětství. Existuje široký okruh dobře erudovaných analytických psychologů a někteří z nich mají i dobré schopnosti popularizační, jako například profesorka Verena Kastová. Ale vedle nich existují také „jungisti“, kteří nedorostli nárokům zakladatele ani obo-ru a dokáží jen regurgitovat obecně známé poznatky, natož pak aby byli schopni pokročit dál za hranice, kterých dosáhl zakladatel. I v naší překladové literatuře z tohoto oboru se vyskytují takové vulgarizující práce vycházející vstříc módnímu zájmu.

Na Junga se mimo jiné odvolává transpersonální psychologie, u nás spojená zejména se Stanislavem Grofem. Myslíte si, že právě v této oblasti nás čekají zásadní objevy?

Toto téma je velmi závažné a vyžadovalo by si proto více místa. Osobně si myslím, že Jung by byl vůči výzkumným přístupům a synkretickým interpretacím výzkumných výsledků Stanislava Grófa (tak se původně u nás psal před svou emigrací) značně kritický. Jednak respektoval svébytnost náboženské oblasti, jednak se výslovně stavěl proti experimentování s drogami za účelem získání náboženské zkušenosti. Velmi jasně to vyjádřil ve svých dvaosmdesáti letech v dopise jedné Američance, která mu psala o svých zkušenostech s LSD. Dovolím si citovat poněkud déle, protože mám za to, že jde o důležitý postoj: „Experimenty s drogami jsou jistě velmi zajímavé, protože uvolňují vrstvu nevědomí, do níž lze proniknout jen za zvláštních psychických okolností. Jsou to vlastně vjemy a zkušenosti, jaké jsou také součástí mystických zážitků nebo se vyskytují při analýze nevědomí nebo v orgiastických a opojných stavech primitivů. Z těchto drog nemám radost, protože lidé se snadno dostávají k zážitkům, které ještě nedokážou integrovat. Výsledkem je pak jistý druh teosofie, která člověka morálně ani duchovně neobohacuje. Je to věcně primitivní člověk na návštěvě ve své krajině duchů, není to však pokrok v procesu našeho kulturního vývoje. Tyto takzvané náboženské vize souvisejí s fyziologií, ne však s náboženstvím. Jde jen o vjemy duševních fenoménů připomínajících obdobné obrazy v extatických stavech. Náboženství je životní forma a uctívání

